

Nieruchomy Poruszyciel i model świata u Arystotelesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat interaktywny](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Arystoteles, *Metafizyka*, t. XII, tłum. K. Leśniak.
- Arystoteles, *Metafizyka*, t. XII, tłum. T. Żeleźnik.
- Horacy, *Do Licyniusza*, t. II, tłum. S. Gołębiowski.
- tłum. j.w.

Nieruchomy Poruszyciel i model świata u Arystotelesa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy istnieje dowód na istnienie Boga? Jaki związek ma Bóg ze zjawiskiem ruchu? Arystoteles jako pierwszy przeprowadził dowód kosmologiczny na istnienie nieruchomego, niezmiennego Boga. Czy zgodzisz się, że piękno i dobro wyzwalają w nas wolę działania – uruchamiają nasze siły? Czy to wystarczający dowód na istnienie piękna i dobra?

Twoje cele

- Poznasz Arystotelesowską koncepcję Nieruchomego Poruszyciela – dowód kosmologiczny i krytykę tego dowodu.
- Sprawdzisz, dlaczego Arystoteles uznał, że Wszechświat jest wieczny.
- Porównasz cechy Nieruchomego Poruszyciela, platońskiego Boga – Demiurga i Boga chrześcijan.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej o Arystotelesie, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

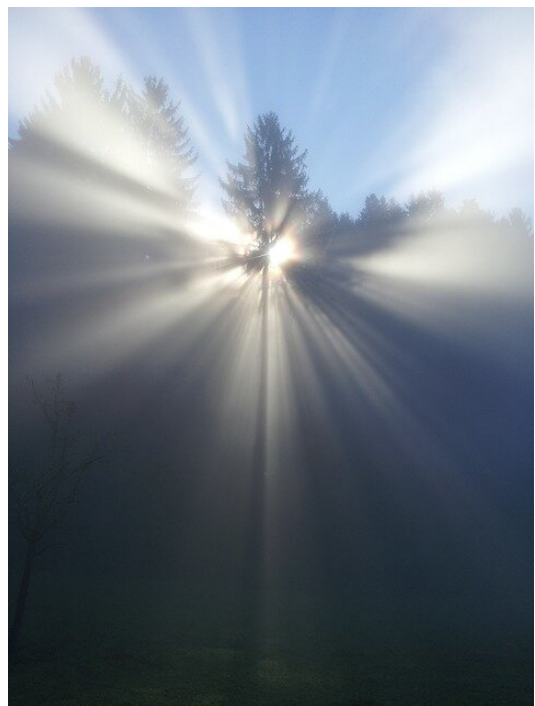
- [Platon: teoria idei i kosmologia](#)
- [Arystoteles: podział nauk, metafizyka](#)
- [Leszek Kołakowski: religia i kultura](#)

Nieruchomy Poruszyciel, czyli Bóg Arystotelesa

Arystoteles jako pierwszy stworzył dowód na istnienie Boga, zaś jego rozumowanie opierało się na wnioskach wyciągniętych z obserwacji ruchu. Stagiryta uznał, iż ruch jest wieczny i niezniszczalny, zaś zjawisko ruchu musi mieć ostateczną przyczynę w czymś, co jest nieruchome: każda rzecz, która się porusza, jest wprawiana w ruch przez coś innego, co z kolei też ma swego poruszyciela. Prawdliwość ta powtarza się, jednak łańcuch poruszycieli nie może postępować w nieskończoność. Musi istnieć coś, co stanowi początek wszelkiego ruchu, a co samo nie jest już przez nic poruszane i pozostaje nieruchome. Uznał, że tą pierwotną przyczyną jest **Bóg, tzw. Pierwszy Poruszyciel**.

Jednak trudno nam sobie wyobrazić kogoś, kto porusza inne rzeczy, nie wykonując przy tym żadnego ruchu. Tymczasem działanie Nieruchomego Poruszyciela jest zbliżone do sposobu, w jaki oddziałują rzeczy będące źródłem ludzkich pragnień, np. piękno i dobro, chociaż same pozostają nieruchome, poruszają wolę człowieka i mobilizują go do spełniania pięknych moralnie czynów. Podobnie Nieruchomy Poruszyciel: porusza, przyciągając do siebie wszystko, co istnieje.

Jest on przedmiotem miłości i celem dążenia całego wszechświata. Wszystko zmierza do Boga i dlatego wykonuje ruch. **Bóg nie tylko jest nieruchomy, ale i wieczny**, ponieważ wieczny jest ruch, który on powoduje. Arystoteles stwierdza:

Według Arystotelesa Bóg: *nie podlega ruchowi [...], ale powoduje on pierwszy ruch, wieczny i jeden.*

Źródło: Arystoteles, *Metafizyka* t. XII, tłum. T.

Żeleźnik.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

((Arystoteles

Metafizyka

Można więc powiedzieć, że Bóg jest żywym bytem, wiecznym i najlepszym, przysługuje mu też wieczne i nieprzerwane trwanie; bo to właśnie jest Bóg.

Źródło: Arystoteles, *Metafizyka*, t. XII, tłum. T. Żeleźnik.

Bóg jest również czystym aktem

Nie ma on niczego w możności, ponieważ przechodzenie z możności do aktu oznacza ruch oraz dążenie do czegoś doskonalszego, a to działanie Boga nie dotyczy. Bóg – *istota* nieruchoma i doskonała – nie ma żadnego uszczerbku, który można by wydoskonalać, wszystko jest w nim spełnione, dokonane w najlepszy sposób. Nieruchomy Poruszyciel to pierwszy z bytów, substancja ponadzmysłowa, forma całkowicie wolna od *materii* i potencjalności (tj. możności).

Doskonały Bóg wie, że życie najlepsze z możliwych, tzn. życie kontemplacyjne. W akcie kontemplacji zwraca się ku doskonałemu przedmiotowi, czyli ku sobie samemu, stąd jest też „**Myślą myślącą samą siebie**”:

((Arystoteles

Metafizyka

Tak więc boski rozum myśli o sobie (skoro jest najznakomitszym z rzeczy), a jego myślenie jest myśleniem o myśleniu.

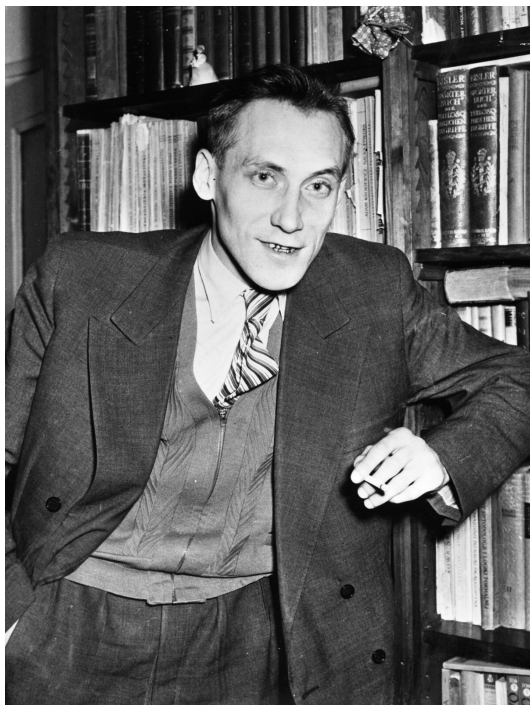
Źródło: Arystoteles, *Metafizyka*, t. XII, tłum. K. Leśniak.

Jaka była Arystotelesowska koncepcja Boga?

Rozumowanie Arystotelesa, które dowodzi istnienia niezmiennego, nieporuszonego Boga na podstawie obserwacji zmiennego, będącego w nieustannym ruchu świata, nazwano **dowodem kosmologicznym**.

Bóg Stagiryty nie przypomina Platońskiego Demiurga – budowniczego, który ukształtował świat zmysłowy na wzór idei. Wprawdzie całą rzeczywistość przenika wpływ i przyciąganie Boga, jednak Pierwszy Poruszyciel nie jest stwórcą świata – to ktoś, kto wprawia go w ruch. W filozofii Arystotelesa **Wszechświat jest wieczny**, nie ma początku ani końca: wieczny, niezmienny Bóg od zawsze poruszał świat, toteż świat od zawsze był taki, jaki jest.

Krytyka dowodu kosmologicznego

Leszek Kołakowski (1927–2009) – polski filozof, historyk filozofii i myśli religijnej, eseista, publicysta, prozaik.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tak oto krytykę dowodu kosmologicznego podsumował polski filozof, Leszek Kołakowski, w książce *Jeśli Boga nie ma ... O Bogu, Diable, Grzechu i innych zmartwieniach tak zwanej filozofii religii*. „Arystotelesowskie założenie, iż cokolwiek się porusza, musi być poruszane, jest nie do utrzymania z punktu widzenia fizyki, lecz niezależnie od tego faktu, w samej logicznej konstrukcji [...] kosmologicznych dowodów znajdowali krytycy nieuleczalną wadę. [...] nie ma [bowiem] nic nielogicznego w pojęciu nieskończonego następstwa zdarzeń; żadne reguły logiczne nie zmuszają nas do uznania pierwszej przyczyny, czymkolwiek miałaby ona być”.

Arystotelesowski model świata

Arystoteles zajmował się budową kosmosu w ramach drugiej z nauk teoretycznych – fizyki. Uznał, że **rzeczywistość zmysłowa dzieli się na dwa światy: nadksiężycowy i podksiężycowy**.

Model świata według Ptolemeusza

340 lat przed Chrystusem grecki filozof Arystoteles [...] [uznał], że Ziemia spoczywa, a Słońce, Księżyc, planety i gwiazdy poruszają się wokół niej po kołowych orbitach. Przekonanie to wyrastało z jego poglądów religijno-filozoficznych – zgodnie z nimi Ziemia stanowiła środek Wszechświata, a ruch kołowy był ruchem najdoskonalszym. W drugim wieku Ptolemeusz rozwinął tę ideę i sformułował pełny model kosmologiczny. Według niego Ziemia znajdowała się w środku Wszechświata i była otoczona ośmioma sferami niebieskimi, które unosiły Księżyc, Słońce, gwiazdy i pięć znanych wtedy planet (Merkury, Wenus, Mars, Jowisz i Saturn [...]). Aby wyjaśnić skomplikowany ruch planet, Ptolemeusz zakładał, że poruszały się one po mniejszych kołach, których środki przymocowane były do właściwych sfer. Sfera zewnętrzna zawierała gwiazdy stałe, których wzajemne położenie nie zmieniano się, ale które obracały się wspólnie po niebie. Co leżało poza sferą gwiazd stałych, nigdy nie zostało w pełni wyjaśnione. [...] Kościół chrześcijański uznał [ten model] za obraz Wszechświata zgodny z Pismem Świętym, ponieważ jego wielkim plusem było pozostawienie poza sferą gwiazd stałych wiele miejsca na niebo i piekło.

(Źródło: Stephen Hawking, *Krótką historia czasu: Od wielkiego wybuchu do czarnych dziur*, tłum. P. Amsterdamski).

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Właśnie taki model świata, w którym wieczna materia nieba została przeciwstawiona zniszczalnej materii Ziemi, Ziemia była ośrodkiem kosmosu, a boskie istoty wprawiały w ruch sfery świata, przetrwał aż do wieku XVII. Model ten zakładał, że to, co znajduje się w górze, jest lepsze, zaś to, co na dole – gorsze. To przekonanie wywarło wpływ na całą późniejszą kulturę.

W religii chrześcijańskiej przyjęło się, że niebo jest w górze, a piekło na dole. „Góra” i „dół” służą nam również do oceny rzeczy, zjawisk i ludzi, mówimy np. o wysokim poczuciu obowiązku, niskich uczuciach czy wyższych wartościach.

Słownik

istota

cechy, własności bytu, które pozwalają go zdefiniować, a więc określają, czym jest

materia

(łac. *mater* – matka) u Arystotelesa czysta potencjalność, składnik substancji kształtowany przez formę

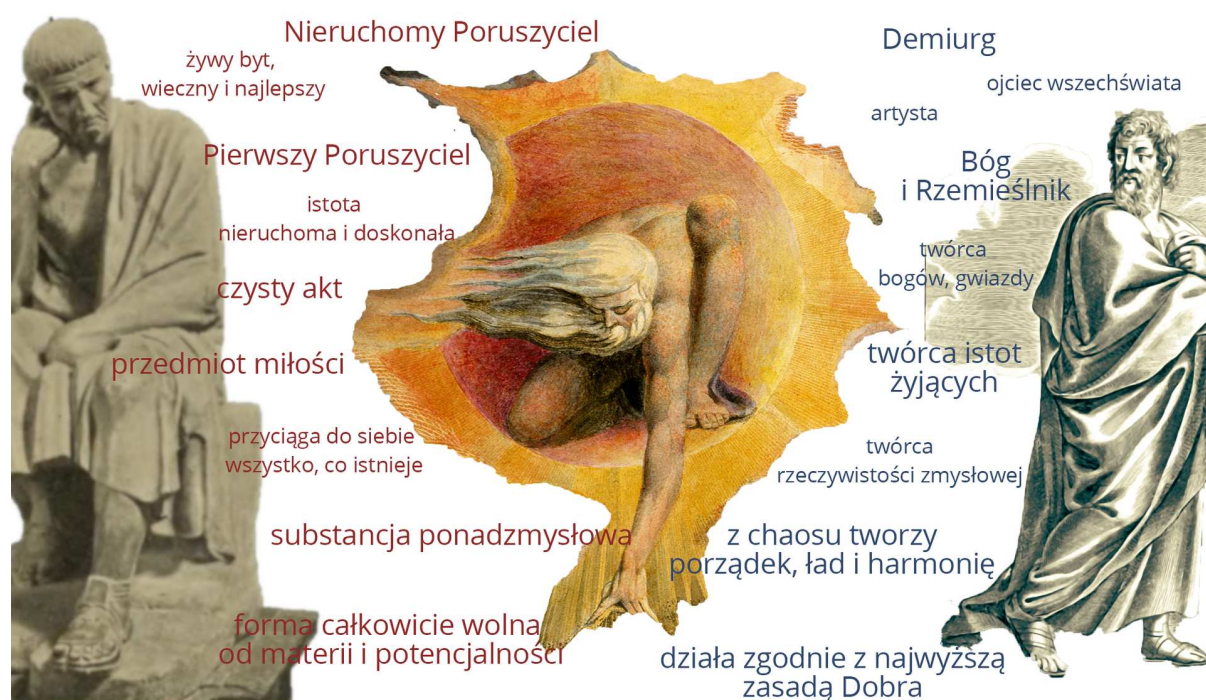
metafizyka

(gr. *ta metà tà physiká* – to, co jest po fizyce) jedna z sześciu klasycznych dyscyplin filozoficznych, czyli dziedzin filozofii, które nigdy nie stały się naukami od filozofii niezależnymi, lecz wciąż wchodzą w skład filozofii szeroko rozumianej; jej głównym pojęciem jest pojęcie bytu, a więc każdego możliwego przedmiotu; metafizyka bada sposoby i możliwości jego istnienia, określa jego właściwości; nazwa pochodzi od notatek Arystotelesa, które jeden z jego następców (Andronikos z Rodos) uporządkował i wydał pod wspólnym tytułem *Metafizyka*; w rozumieniu Stagiryty była „nauką pierwszą”, a więc podstawową dla wszelkiego poznania filozoficznego i naukowego; od czasów greckich uważana jest za dziedzinę filozoficzną, która swym namysłem obejmuje, ale także przekracza ogół nauk dotyczących świata fizycznego

Schemat interaktywny

Polecenie 1

Na podstawie schematu i własnej wiedzy porównaj cechy Nieruchomego Poruszyciela oraz Platońskiego Boga - Demiurga.

Polecenie 2

Utwórz dyskusję porównującą dowód kosmologiczny Arystotelesa i teorię Platona o Demiurgu. Zwróć uwagę, w jakim stopniu zmieniły się na przełomie wieków. Uwzględnij krytykę Leszka Kołakowskiego.

Bóg Stagiryty nie przypomina platońskiego Demiurga – budowniczego.

Prezentacja TED

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1GAAEp2r>

Prezentacja TED. Starożytne koncepcje Boga.

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Model świata u Arystotelesa*.

Ćwiczenie 1

Krótko opisz różne koncepcje Boga głoszone w starożytności, o których mówi dr Tomasz Mazur.

Ćwiczenie 2

Arystoteles nazywał doskonałego Boga...

☐ rzeczą, która myśli o myśleniu.

☐ najdoskonalszą z myśli o świecie.

☐ światem myślącym o sobie.

☐ myślą myślącą samą siebie.

Ćwiczenie 3

Które z poniższych stwierdzeń na temat ruchu są zgodne z poglądami Arystotelesa?

- ☐ Ruch nie ma ostatecznej przyczyny.
- ☐ Musi istnieć coś, co stanowi początek wszelkiego ruchu.
- ☐ Ruch jest aktem woli Pierwszego Poruszyciela.
- ☐ Nieruchomy Poruszyciel: porusza, przyciągając do siebie wszystko, co istnieje.
- ☐ Ruch jest wieczny i niezniszczalny.

Polecenie 1

Na podstawie prezentacji opisz stosunek Pierwszego Poruszyciela do świata. Czy podobnie jak Bóg chrześcijan okazuje mu zainteresowanie, miłość i troskę?

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Nieruchomy Poruszyciel i model świata u Arystotelesa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji. Uczeń:

- pozna Arystotelesowską koncepcję Nieruchomego Poruszyciela – dowód kosmologiczny i krytykę tego dowodu;
- sprawdzi, dlaczego Arystoteles uznał, że Wszechświat jest wieczny;
- porówna cechy Nieruchomego Poruszyciela, Platońskiego Demiurga i Boga chrześcijan.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- pytanie problemowe;

- schemat;
- prezentacja TED;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Nieruchomy Poruszyciel i model świata u Arystotelesa”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Prezentacja TED”: *Krótko opisz różne koncepcje Boga głoszone w starożytności, o których mówi dr Tomasz Mazur*

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie, wyświetla temat lekcji oraz cele. Wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Pytanie otwarte.** Zalogowany na platformie nauczyciel w panelu użytkownika wybiera wcześniej zdefiniowaną grupę uczniów (klasę) lub tworzy nową, na potrzeby lekcji. Uczniowie dołączają do pracy. Przez cały czas pracy na platformie nauczyciel może kontrolować aktywność podopiecznych, weryfikować ich odpowiedzi na pytania zawarte w e-materiale oraz udzielić uczniom informacji zwrotnej. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika pytanie z e-materiału: *Jaka była Arystotelesowska koncepcja Boga?*, a następnie uczniowie udzielają indywidualnie odpowiedzi pisemnych. Nauczyciel, korzystając ze swojego panelu użytkownika, odczytuje odpowiedzi uczniów, wybrane prezentuje na forum klasy i omawia je.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy

uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Schemat interaktywny”. Uczniowie odczytują polecenie: *Porównaj cechy Nieruchomego Poruszyciela oraz Platońskiego Boga – Demiurga* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie wspólnie wykonują ćwiczenia nr 2 i 3 zamieszczone pod prezentacją TED:
 - dokańczają zdanie *Arystoteles nazywał doskonałego Boga...*
 - wskazują twierdzenie, które opisuje poglądy Arystotelesa na temat ruchu.
4. Nauczyciel prosi uczniów, aby na podstawie prezentacji opisali stosunek Pierwszego Poruszyciela do świata: czy podobnie jak Bóg chrześcijan okazuje mu zainteresowanie, miłość i troskę.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Utwórz dyskusję porównującą dowód kosmologiczny Arystotelesa i teorię Platona o Demiurgu. Zwróć uwagę, w jakim stopniu zmieniły się na przełomie wieków. Uwzględnij krytykę Leszka Kołakowskiego.

Materiały pomocnicze:

- Gogacz M., *Podstawy odmian koncepcji Boga*, „Studia Philosophiae Christianae” 1991/27/2, s. 7–18.
- Guthrie W.K.C., *Filozofowie greccy od Talesa do Arystotelesa*, tłum. A Pawelec, Kraków 1996.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat interaktywny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.